

Handlingsplan for urbant landbruk i Bergen 2023 – 2027

1 Foto: Viktoria Eriksen, Bærekraftige Liv Nordnes

Høringsutkast

Innhold

Innledning	2
Definisjon og geografisk avgrensning	2
Bergen kommunes arbeid i planperioden 2023 – 2027	3
Satsingsområder	3
6 strategiske retninger	4
Rullering, ressursbehov og oppfølging	4
Samarbeid	5
Samarbeidsforum for bærekraftig mat	5
Samarbeid med eksterne aktører	5
Tiltaksliste for perioden 2023 – 2027	6

Innledning

Denne handlingsplanen skal hjelpe Bergen kommune med å nå målene i *Dyrk Bergen – Strategi for urbant landbruk 2019 – 2023*. Dette er den første handlingsplanen for strategien, og gjelder for perioden 2023 – 2027. Strategien gjelder frem til den rulleres. Handlingsplanen skal bidra til at kommunen kan jobbe målrettet, strukturert og helhetlig for å nå målene i strategien.

Målene i strategien berører flere sektorer i kommunen. Derfor skal handlingsplanen samle de kommunale virksomhetene om felles oppgaver. Handlingsplanen skal følge opp strategiens visjon og hovedmål:

Visjon

Bergen kommune er en bærekraftig by som skal bli grønneste storby i landet gjennom å legge til rette for at innbyggerne kan dyrke egen mat og øke sine kunnskaper om matproduksjon fra jord til bord.

Hovedmål 1

Bergen skal bli en by som tar vare på matjord og utvikler gode matforsyningssystemer til bergenserne på en måte som tar vare på det biologiske mangfoldet.

Hovedmål 2

Gjennom urbane dyrkingsaktiviteter skal Bergen skape gode møteplasser for innbyggerne på tvers av alder, kjønn, kultur eller bosted.

Definisjon og geografisk avgrensning

Med *urbant landbruk* mener vi biologisk produksjon av mat og nytteprodukter i urbane omgivelser, inkludert dyrking av planter, hønseshold, akvakultur og birøkt.

Urbant landbruk omfatter private og offentlige, primært ikke-kommersielle, aktiviteter knyttet til produksjon av mat, utvikling av grøntstruktur og sirkulær ressursbruk i byer og tettsteder. Begrepet inkluderer dyrking på tak, balkonger og terrasser, i hager og kasser, på andelsgårder og parseller, birøkt og hønseshold.

I tillegg til å bidra til lokal matproduksjon og kunnskapsspredning om matens opprinnelse, har det urbane landbruket en viktig sosial og helsebringende funksjon.

Handlingsplanen gjelder for hele Bergen kommune, og omfatter urbane dyrkingsprosjekt som bidrar til egen matforsyning innenfor Bergen kommunes grenser.

Bergen kommunes arbeid i planperioden 2023 – 2027

Satsingsområder

Etter at Bergen kommune vedtok sin strategi i 2019 lanserte regjeringen i 2021 [Dyrk byer og tettsteder - Nasjonal strategi for urbant landbruk](#). Den nasjonale strategien tar utgangspunkt i en vid forståelse av begrepet urbant landbruk både når det gjelder aktiviteter og geografisk avgrensning (her byer, bynære områder og andre tettsteder). Hovedvekten er lagt på dyrking, og de muligheter som åpner seg for bærekraftig utvikling av norske byer og tettsteder.

Den nasjonale strategien viser til syv samfunnsområder der urbant landbruk kan gi måloppnåelse :

Figur 2 Illustrasjon hentet fra "Dyrk byer og tettsteder - Nasjonal strategi for urbant landbruk", [Regjeringen.no](#), 2021

Bergens Handlingsplan for urbant landbruk 2023 – 2027 har tatt utgangspunkt i Bergens strategi, men det er også sett til den nasjonale strategien som er mer utfyllende.

6 strategiske retninger

Dyrk Bergen – Strategi for urbant landbruk i Bergen har fem strategiske retninger titulert *tiltak 1 – 5*. De strategiske retningene er videreført i denne handlingsplanen. I tillegg omhandler handlingsplanen bruken av urbant landbruk for å fremme inkludering, fellesskap og folkehelse, i tråd med strategiens hovedmål 2. I handlingsplanen er det derfor inkludert en sjette strategisk retning.

Tiltakene i planperioden til handlingsplanen tar dermed utgangspunkt i disse seks strategiske retningene:

1. Etablere *råd for urbant landbruk*
2. Øke bergensernes kunnskaper om matproduksjon og urbant landbruk gjennom kurstilbud og informasjon
3. Utvikle og legge til rette areal for urban dyrking
4. Ta vare på matjord, redusere matsvinn og resirkulere næringsstoffer
5. Urbant landbruk brukes til arbeidstrening og etablering av ny næring
6. Urbant landbruk brukes som et verktøy for å fremme inkludering, fellesskap og folkehelse

Rullering, ressursbehov og oppfølging

Hvert tiltak i handlingsplanens tiltaksliste vil få en hovedansvarlig byrådsavdeling eller etat. Hver enkelt enhet får ansvar for oppfølging av tiltakene som er satt til dem. En måte å sikre gjennomføring av tiltakene på er å inkludere dem i enhetenes årsoppdrag/oppdragsbrev.

Det er nødvendig å se på behovet for ressurser til forvaltningsoppgaver i forbindelse med økt aktivitet knyttet til urbant landbruk. I tillegg er det nødvendig å se på behovet for å sette av en ressurs til en koordinatorrolle for å sikre gjennomføringen av tiltakene. Gjennomføring av tiltak i handlingsplanen som ikke kan finansieres innenfor gjeldende budsjetttramme, må vurderes i forbindelse med årlige budsjettfremlegg. Gjennomføring av tiltakene vil avhenge av økonomisk handlingsrom og politisk prioritering.

Det anbefales rullering av handlingsplanen hvert fjerde år. Det urbane landbruket er i stadig utvikling og arbeidet med handlingsplanen må derfor være fleksibelt. Tiltakslisten kan aktivt brukes som et organisk arbeidsdokument i forbindelse med oppsett av tema i felles forum eller samarbeidsmøter.

Samarbeid

Nasjonal strategi for urbant landbruk fremhever samarbeid med både interne og eksterne aktører for å sikre samfunnsgevinst. Handlingsplanen skal fremme og organisere samarbeidet internt i kommunen. Planen skal være et grunnlag for å danne et nettverk og fagmiljø for kommunens helhetlige innsats på området.

Samarbeidsforum for bærekraftig mat

Dyrk Bergen – Strategi for urbant landbruk i Bergen viser til at det skal dannes et *råd for urbant landbruk*. Formålet er å samle relevante aktører for å løse utfordringer knyttet til urbant landbruk. Gjennom arbeidet med handlingsplanen er det sett på hvordan oppgaven best kan løses. Flere planer i kommunen viser til behovet for å samle ressurser og skape interne tverrfaglige nettverk og faste møteplasser om temaet *mat*.

Det foreslås derfor, som første tiltak i tiltakslisten, at det opprettes et *samarbeidsforum for bærekraftig mat*. Gjennom et slikt samarbeidsforum vil man kunne se helhetlig på satsingene bærekraftig mat og urbant landbruk internt i Bergen kommune, på tvers av fagområder, avdelinger og etater. Forumet skal bidra til å nå målene i kommunens strategi for urbant landbruk, samt mål og tiltak i andre kommunale satsingsområder, herunder klima og Matbyen Bergen. Forumet kan bidra til å løse følgende problemstillinger knyttet til urbant landbruk:

- Identifisere muligheter for urbant landbruk i Bergen og foreslå løsninger
- Rolleavklaring og nettverksbygging mellom byrådsavdelinger, etater, myndigheter og andre relevante aktører
- Få oversikt over pågående aktivitet og kunnskapsutveksling om urbant landbruk
- Identifisere konkrete pågående saker og organisere videre oppfølging for å løse disse

Det må opprettes en koordinator/ansvarlig enhet for samarbeidsforumet, samt en kjernegruppe. Forumet må gjøres kjent i kommunens organisasjon. Det er foreslått en prøveperiode for samarbeidsforumet på to år. Etter prøveperioden bør forumet evalueres, for å reflektere over virkningen og nytten. I prøveperioden vil samarbeidsforumet først og fremst være et internt samlingspunkt hvor eksterne samarbeidspartnere kobles på ved behov.

Samarbeid med eksterne aktører

Enkelte tiltak vil peke på arbeid som gjøres i samarbeid og samråd mellom kommunen og frivillige organisasjoner, forskningsmiljøet og næringslivet. En kommunal handlingsplan kan ikke gi direkte føringer for eksterne samarbeidspartnere, men den kan være veiledende for fremtidig samarbeid, samskaping og involvering.

Bergen kommune ønsker å dra nytte av de ressursene som finnes lokalt og bruke disse aktivt videre. Gode samarbeidspartnere knyttet til satsingen på urbant landbruk er for eksempel Bybonden, Bærekraftige Liv, Matarena og Lystgården. Listen over aktuelle samarbeidspartnere er ikke uttømmende. Eksterne samarbeidspartnere blir videre omtalt som *fagmiljø*, og blir ofte nevnt som støttespillere i tiltakslisten.

Det opplyses om at Bergen kommune har en representant i styringsgruppen til Bybonden.

Tiltaksliste for perioden 2023 – 2027

Nr.	Tiltak	Beskrivelse	Kostnad	Tidsfrist	Måloppnåelse
1.	Strategisk retning 1: Etablere råd for urbant landbruk.				
1.1	Etablere og koordinere et internt samarbeidsforum for bærekraftig mat på tvers av etater og byrådsavdelinger	To ganger i året. Prøveperiode på to år. Koble på eksterne samarbeidsaktører på bakgrunn av tema/behov.	Innenfor eksisterende budsjett.	Oppstart høsten 2023, evaluere høsten 2025.	Hovedmål 1 og 2
2.	Strategisk retning 2: Øke bergenserens kunnskaper om matproduksjon og urbant landbruk gjennom kurstilbud og informasjon.				
2.1	Bergen kommune skal ta vare på skolehager og etablere tilbud ved interesserte skoler.	Informasjonsarbeid, lage tilbud, tildeling og deltagelse i planarbeid.	Vurderes i årlige budsjettforhandlinger.	Årlig satsing i hele handlingsplan-perioden.	Hovedmål 1
2.2	Styrke Bybondens rolle og utviklingen av Bybonden med årlige bidrag.	Inkludert deltagelse i styringsgruppen til Bybonden.	Vurderes i årlige budsjettforhandlinger.	Kontinuerlig	Hovedmål 1 og 2
2.3	Styrke kompetansesentre for mat og urbant landbruk i Bergen (for eksempel Lystgården) gjennom årlige bidrag.		Vurderes i årlige budsjettforhandlinger.	Kontinuerlig	Hovedmål 1 og 2
2.4	Ta utgangspunkt i erfaringer fra arbeidet i områdesatsingen i Loddefjord og Olsvik, og sammen med dem utvikle metodikk der urbant landbruk benyttes i elevers praktisk og utforskende læring. Metodikken kan benyttes av alle skoler i Bergen i arbeid med skolehager og dyrking.		Innenfor eksisterende budsjett.	2027	Hovedmål 1
3.	Strategisk retning 3: Utvikle og legge til rette areal for urban dyrking.				
3.1	Etablere rutiner/retningslinjer/metoder/prosedyrer for hvordan kommunen skal imøtekomme forespørsler om utlån av kommunal grunn forvaltet av Bymiljøetaten til urbant landbruk, og videre oppfølging av aktørene.	<p>Det er mange hensyn som må tas i saker om urban dyrking når kommunen skal låne ut grunn. Hensynet til urban dyrking må vurderes opp mot andre allmenne hensyn for bruk av arealer.</p> <p>Rolleavgrensninger og tilrettelegging av areal kan være et tema for møter i <i>Forum for bærekraftig mat</i>.</p> <p>Det kan være aktuelt å innhente erfaringer fra andre kommuner og samhandle med Etat for bygg og eiendom om dette tiltaket.</p> <p>En del av arbeidet kan være å se på type kontrakter/avtaler Bymiljøetaten (Etat for bygg og eiendom) skal bruke og informasjonsarbeid for å avlaste henvendelser inn.</p>	Innenfor eksisterende budsjett.	2025	Hovedmål 1 og 2
3.2	Etablere rutiner/retningslinjer/metoder/prosedyrer for hvordan kommunen skal imøtekomme forespørsler om leie/utlån av	Samhandling med andre etater om temaet kan være et tema for møter i <i>Forum for bærekraftig mat</i> .	Innenfor eksisterende budsjett.	2025	Hovedmål 2

	uteareal/bygg forvaltet av Etat for bygg og eiendom til urbant landbruk, og videre oppfølging av aktørene.	Det kan være aktuelt å innhente erfaringer fra andre kommuner og samhandle med Bymiljøetaten om dette tiltaket. Det kan være aktuelt å innhente erfaring fra fagmiljø, for eksempel relevante aktører som <i>Bærekraftige Liv</i> og <i>Bybonden</i> .			
3.3	Utarbeide rutiner for å samarbeide med fagmiljø ved oppstart og utforming av nye skolehager, kjøkkenhager i barnehager og urbant landbruk ved offentlige bygg slik at aktivitetene blir tilpasset for videre skjøtsel og universell utforming så langt det lar seg gjøre.	Samarbeide med fagmiljø, for eksempel <i>Bybonden</i> , om utforming.	Innenfor eksisterende budsjett.	Kontinuerlig	Hovedmål 1 og 2
3.4	Utarbeide rutiner for å varsle og samhandle med driftsenheten hos Etat for bygg og eiendom om nyetablering av skolehager eller kjøkkenhager i barnehager, for å sikre at skolehagene utformes slik at kommunens skjøtselsarbeid på skoleområdet kan utføres på en god måte i ettertid.	Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett må samhandle med Etat for bygg og eiendom ved oppstart av nye skolehager/kjøkkenhager, da slike aktiviteter påvirker driftsenhetene sitt ansvarsområde.	Innenfor eksisterende budsjett.	2024	Hovedmål 1 og 2
3.5	Vurdere pilotprosjekt: Utvikle Vadmyra skole som demo-skole for skolehagevirksomhet i bergensskolen.		Innenfor eksisterende budsjett.	2024	Hovedmål 1
3.6	Evaluerer retningslinjene for kommunalt tilskudd til urbant landbruk.	Sikre riktig prioritering ut ifra tilskuddsrammen. Se på tilskuddsordningen opp mot klima- og miljøtilskuddet til Klimaetaten.	Tilskuddsramme vurderes i årlige budsjettforhandlinger.	2024	Hovedmål 2
3.7	Ta en gjennomgang av alle eksisterende tilskuddsordninger som har en kobling til urban dyrking, for å sikre en mer samkjørt satsing på tvers av byrådsavdelingene.	Se på tilskuddsordningene samlet. Kartlegge og synliggjøre tilskuddsordninger som inkluderer urbant landbruk tematikken gjennom en samleside for urbant landbruk.	Innenfor eksisterende budsjett.	2024	Hovedmål 1 og 2
3.8	Synliggjøre urbant landbruk satsingen i Bergen.	Synliggjøring kan gjøres på ulike plattformer (nettsider, sosiale medier o.l.). Vurdere digitale eller fysiske presentasjoner for interesserte. Målgruppe både interne og eksterne.	Med utgangspunkt innenfor eksisterende budsjett. Imidlertid vil økt synliggjøring av satsingen på urbant landbruk fører til økt søknadsmengde inn til kommunen. Den økte interessen for urbant landbruk må vurderes opp imot tilgjengelige ressurser.	2027	Hovedmål 1 og 2
3.9	Finne ut av hvordan kommunen kan tilrettelegge for dyrking i byggesaker og planprosesser.	Bli kjent med og ta i bruk den kommende nasjonale urbant landbruk arealforvaltningsveilederen for å	Innenfor eksisterende budsjett.	2027	Hovedmål 1 og 2

		blant annet se på hvordan kommunen kan: - sikre eksisterende og nye parselhager i reguleringsplaner - angi bestemmelser og retningslinjer i KPA for hvordan grønn infrastruktur og dyrkingsaktiviteter kan innarbeides i enkeltprosjekter, ved fortetting, transformasjon og i nye utbyggingsområder - inkludere urbant landbruk som en interesse i forbindelse med byggesaker			
3.10	Alle uteområder i nye barnehager og ved større rehabiliteringer av uteområder skal ha minimum tre store plantekasser. Plantekasser skal være tilrettelagt for alle barn.	Som beskrevet i kommunens funksjons- og arealprogram for barnehager.	Innenfor eksisterende budsjett.	Kontinuerlig	Hovedmål 1
3.11	Utføre og evaluere pilotprosjekt <i>Frukthagen på Landås</i> .	Bymiljøetaten samarbeider med aktørene som har fått låne friareal på Landås om forvaltning og drift.	Innenfor eksisterende budsjett.	2027	Hovedmål 1 og 2
3.12	I alle større skoleprosjekter skal det vurderes å sette av areal til en skolehage. Dersom det lar seg gjøre skal skolehagen plasseres i nærheten av forskerrommet. I nærheten av skolehagen må det være oppbevaringsplass til hageredskap og tilgang til vann.	Som beskrevet i kommunens funksjons- og arealprogram for skoleanlegg.	Innenfor eksisterende budsjett.	Kontinuerlig	Hovedmål 1
3.13	Vurdere hvordan kommunen kan legge til rette for å utnytte takflater på kommunale bygg til dyrking/birøkt der dette er ønskelig og gjennomførbart.		Innenfor eksisterende budsjett.	2027	Hovedmål 1 og 2
4.	Strategisk retning 4: Ta vare på matjord, redusere matsvinn og resirkulere næringsstoffer.				
4.1	Tilby informasjon til interesserte grunneiere om muligheter for å drive urbant landbruksaktiviteter på ledig dyrket jord.	Legge frem muligheten for å bruke ledig jord til urbant landbruk (for eksempel andelslandbruk, skolehage eller parselhager) i saker der kommunen følger opp driveplikten i jordloven § 8. Tilrettelegge og være dialogpartner mellom dyrkingsinteressenter og grunneiere. Koble på fagmiljøet i Bergen som støtte for grunneiere i nyetableringsfaser.	Innenfor eksisterende budsjett.	Kontinuerlig	Hovedmål 1 og 2
5.	Strategisk retning 5: Urbant landbruk brukes til inkludering, arbeidstrening og etablering av ny næring.				
5.1	Bergen kommune skal støtte initiativ som fremmer oppstart av andelslandbruk, markedshager, parselhager eller andre sammenhenger der urbane landbruksprosjekter utvikles til kommersielle virksomheter.	Støtte gjennom eksisterende virkemiddelapparat, og ved å gi veiledning/ informasjon. Etat for landbruk: Koble bønder som har ledig areal sammen med interesserte urbane dyrkere. Etat for landbruk: tilby veiledningsmøter/-befaringer til	Innenfor eksisterende budsjett.	Kontinuerlig	Hovedmål 1

		interesserte eiere av landbrukseiendommer.			
6.	Strategisk retning 6: Urbant landbruk brukes som et verktøy for å fremme inkludering, fellesskap og folkehelse.				
6.1	Støtte opp om ønsker om å skape nyttehager og grønne generasjonsmøter knyttet til kommunens helse- og omsorgsinstitusjoner gjennom samarbeid med barnehage, skole eller andre organisasjoner og pårørende.	Kommunens helse- og omsorgsinstitusjoner legger til rette for uteområder med mulighet for hagestell og planting, inkludert drivhus. Vurdere muligheter for å samarbeide med nærliggende barnehager, skoler eller andre organisasjoner om drift og bruk av nyttehage.	Ved etablering av alle nye sykehjem inngår etablering av uteområder med mulighet for hagestell og planting som en del av totalkostnaden.	Kontinuerlig	Hovedmål 2
6.2	Alle nye reguleringsplaner/ utbygginger av kommunale helse- og omsorgsinstitusjoner skal inkludere en sansehage med dyrkingsmuligheter (nyttehage).	Sansehager inngår som et premiss for uteområder i standardbeskrivelsen for sykehjem.	Ved etablering av alle nye sykehjem inngår etablering av sansehager som en del av totalkostnaden.	Kontinuerlig	Hovedmål 2
6.3	Se på muligheter for at kommunen kan samarbeide med eksterne aktører om en videreutvikling av Bergendal gård til å bli en arena for folkehelse, kultur og inkludering.	Starte en diskusjon og samtale om mulighetene som finnes for samarbeid med eksterne aktører om en videreutvikling av Bergendal gård, i samråd med de som disponerer arealet etter avtale med kommunen.	Kostnad må utredes.	2027	Hovedmål 1 og 2
6.4	Se på muligheten for å etablere frøbibliotek på flere bibliotek i Bergen.		Innenfor eksisterende budsjett.	2027	Hovedmål 2